

vu - koor

concertgebouw
amsterdam

19 juni 1983

NIEUW EN VERNIEUWD

**HOLLAND
FESTIVAL**

PROGRAMMA

In de grote zaal van het concertgebouw te Amsterdam wordt op 19 juni 1983 uitgevoerd:

Geert van Keulen: Scena (1983)

Peter-Jan Wagemans: Muziek III - Europa na de regen
(1983)

- PAUZE -

Bernard van Dieren: Symfonie nr 1, op. 6 - Chinese
symfonie (1914)

Uitvoerenden:

VU-koor
VU-kamerkoor
Amsterdams Universiteitskoor
Amsterdams Philharmonisch Orkest

en de solisten

Adinda de Nijs	sopraan
Catherine Patriasz	- alt
Ad van Baasbank	- tenor
Jelle Draijer	- bariton
Harry van der Kamp	- bas

Dirigent: HUUB KERSTENS

Van dit concert wordt een opname
gemaakt door de NOS. Uitzending op
donderdag 23 juni a.s.

INLEIDING

VU-koor, HOLLAND FESTIVAL, derde jaargang. In alle bescheidenheid willen we constateren dat dit voor een amateurkoor een bijzonder feit is. Het VU-koor heeft zich in de laatste jaren een plaats veroverd in de muziek-wereld van Nederland. Niet in de laatste plaats is dit te danken aan onze dirigent, Huub Kerstens.

Het muzikale beleid van het VU-koor - het brengen van onbekend, m.n. Nederlands werk - resulteert vanavond in een rijke oogst. De stukken van Peter-Jan Wagemans en Geert van Keulen (beide in opdracht van het VU-koor geschreven) gaan vanavond in wereldpremière. De symfonie van Bernard van Dieren wordt voor het eerst in Nederland uitgevoerd.

Wat betreft het werk van Van Dieren zijn we veel dank verschuldigd aan Willem Noske. Zijn niet aflatende ijver voor de Nederlandse muziek in het algemeen, en Bernard van Dieren meer in het bijzonder, heeft het mogelijk gemaakt dat we nu de Chinese Symfonie kunnen uitvoeren.

De organisatie van het concert is, in tegenstelling tot voorgaande jaren, bepaald gemakkelijk gegaan. Blijkbaar raken koorbestuur en subsidie-gevers beter op elkaar ingespeeld. Onze dank gaat uit naar de volgende instanties: WVC, Gaudeamus, CREA, ACC, Holland Festival.

Toch wil dit niet zeggen dat de organisatie van onze concerten geheel zorgeloos verloopt. Uiteindelijk moet je altijd afwachten of de betreffende instanties een volgende keer weer subsidie geven. Om het koor meer financieel draagvlak te geven, willen we een donateur-systeem op zetten. We stellen voor dat donateurs minimaal f 50,- per jaar aan het VU-koor betalen. Daarvoor in de plaats ontvangen zij twee gratis kaarten voor het Holland Festival -concert (of anders het voorjaars-concert) en twee kaarten tegen gereduceerd tarief voor de overige concerten van het VU-koor. Voor informatie kunt u ons schrijven (adres: zie onder)

Nog een woord van dank voor Cor de Jong, onze repetitie-pianist. Voor dit soort muziek is het zeer belangrijk dat in een vroeg stadium iemand al kan laten horen hoe alle partijen bij elkaar klinken.

Nieuwe leden zijn altijd welkom. Een geschoolde stem is niet vereist, wel enthousiasme en een trouwe opkomst. Plannen voor volgend jaar zijn: op 12 febr. 1984 een concert met het APHO, o.a. werken van Roland Voortman en Klaas de Vries. In maart een concert met het VU-orkest. We zingen dan het Schicksalslied van Brahms en de Polowetzer Dansen van Borodin. Als alles goed gaat in juni 1984 het Holland Festival concert met o.a. een nieuw werk van Henk van der Meulen en Muziek III van Peter-Jan Wagemans compleet.

Repetities: dinsdag van 17.15 tot 19.30 uur in de Kerkzaal, VU-hoofdbouw, 16e verdieping. Begin september starten we weer.

Ons adres: VU-koor
Postbus 7161
1007 MC Amsterdam

Huub Kerstens

Huub Kerstens is bijna zes jaar aan het VU-koor verbonden. Onder zijn leiding is het VU-koor zich vooral op onbekend werk gaan toeleggen, voor een groot deel van Nederlandse componisten. Huub heeft aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag piano, hoorn, kerkmuziek en koordirectie gestudeerd. Daarna heeft hij nog orkestdirectie gestudeerd bij Michael Tabachnik, van wie hij tevens assistent was. Vele gastdirecties zijn inmiddels gevolgd bij vrijwel alle Nederlandse orkesten en koorformaties. Begin 1982 is Huub benoemd als koorleider bij het Nederlands Kamerkoor. Tegenwoordig legt Huub zich ook toe op het componeren. Bij Donemus zijn inmiddels verschenen 'Obscurum' voor koor en klanksporen en 'Theater' voor koor en piano, op teksten van Augustinus. Naast het VU-koor dirigeert Huub ook het VU-kamerkoor en het Amsterdams Universiteitskoor.

solisten

Adinda de Nijs

Na voltooiing van haar zangstudie aan het Amsterdams Conservatorium in 1973 zet Adinda de Nijs haar studie voort bij Jos Burcksen. In 1974 wordt zij lid van het Nederlands Kamerkoor. Naast het hierin meezingen treedt zij regelmatig op in binnen- en buitenland: soms solistisch, soms in vocale ensembles. Zij vertolkt werken van Carissini, Bach, Händel, Mozart, Fauré, Glass, Adams, Louis Andriessen (de Staat) en vele anderen.

Catherine Patriasz

Catherine Patriasz werd geboren in Bern en kreeg haar zangopleiding aan het Amsterdams Conservatorium bij Cora Canne Meijer. Ze behaalde cum laude haar solistendiploma en werd toegelaten tot de Prix d'Excellence. Haar liederenrecitals oogstten al spoedig zoveel succes dat ze in 1974 de Schubertprijs ontving van Radio Berlijn. Ook de wijze waarop ze gestalte gaf aan de rol van Fjodor in Boris Goedonof en aan die van het kind in Ravels 'l'Enfant et les Sortilèges' met het Residentieorkest en Hans Vonk bleef niet onopgemerkt. Catherine Patriasz werkt regelmatig mee aan authentieke uitvoeringen van werken uit de barok en vroege klassiek onder leiding van Nicolaus Harnoncourt en Ton Koopman en maakte met de laatst genoemde in 1982 haar plaatdebuut in Mozarts 'Die Zauberflöte'.

Ad van Baasbank

Ad van Baasbank werd geboren te Rotterdam. Hij studeerde aanvankelijk rechten en zong in het VU-koor onder leiding van Reinhardt van Randwijk. Na zijn kandidaatsexamen ging hij zich serieus op het zingen toeleggen. Hij nam les bij Coby Riemersma en volgde cursussen bij o.m. Alfred Deller. Hij is thans lid van het Nederlands Kamerkoor en is daarnaast veelgevraagd solist bij oratorium- en opera-uitvoeringen in het gehele land. Ook zong hij solistisch onder buitenlandse dirigenten als Nicolaus Harnoncourt, Ferdinand Leitner, Edward Downes en Eric Ericson. Hij zong in 1982 bij de Nederlandse Operastichting in 'The Turn of the Screw' van Benjamin Britten (zijn debuut) en in 'I Pagliacci'.

Jelle Draijer

Hij is in 1951 geboren. Beide ouders zongen professioneel en zo kwam hij dus al vroeg in aanraking met dit vak. Na aanvankelijk Engels en Geschiedenis gestudeerd te hebben met de bedoeling leraar te worden, besloot hij in 1974 naar het conservatorium te gaan. Hij had toen twee jaar zangles gehad van zijn tante, mevr. H.P. Draijer. Na drie jaar, toen bleek dat het Nederlands Kamerkoor belangstelling voor hem had, besloot hij voor te zingen en de hem daarna aangeboden baan te accepteren. Dat kwam mede doordat het conservatorium hem niet bood wat hij zocht. Hij ging terug naar zijn tante en heeft tot op heden les van haar om z'n studie af te maken. Naast zijn baan bij het Nederlands Kamerkoor, treedt hij in steeds toenemende mate solistisch op in binnen en buitenland. Hij heeft onder meer gewerkt met dirigenten als Ivan Fischer, Ferdinand Leitner en Gustav Leonhardt.

Harry van der Kamp

Harry van der Kamp werd in 1947 in Kampen geboren. Hij studeerde aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en was voorzitter van het VU-koor. Eerst op latere leeftijd begon hij zijn zangstudie aan het Sweelinck-conservatorium te Amsterdam. Zijn leraren waren o.m. Elisabeth Cooymans, Alfred Deller en Max van Egmond. Naast zijn medewerking aan uitvoeringen van ensemble-repertoire, zoals madrigalen, motetten en missen, vertolkte hij vele rollen in barokopera's. Onder leiding van Reinbert de Leeuw werkte hij mee aan 'Le Testament de François Villon' van Ezra Pound. De plaatopname hiervan werd onderscheiden met een Edison. Verder werkte hij samen met dirigenten als Ferdinand Leitner, Hans Vonk, Ivan Fischer. Sinds 1974 is Harry van der Kamp lid van het Nederlands Kamerkoor.

Huib Kerstens
Tekening Peter van Hugten

geert van keulen

Geert van Keulen werd geboren op 11 oktober 1943 in Amsterdam. Hij studeerde klarinet en basklarinet aan het Amsterdamse Muzieklyceum, compositie bij Robert Heppener en directie bij Anton Kersjes en David Zinman. Sinds 1966 is hij basklarinettist van het Concertgebouworkest en van het Nederlands Blazers Ensemble. Ook is hij zeer actief op het gebied van de kamermuziek, als uitvoerend musicus, dirigent en organisator van concerten. Van Keulen is als leraar instrumentatie verbonden aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam en het Stedelijk Conservatorium in Arnhem.

SCENA is een metafoor, die decadentie tot onderwerp heeft. Als uitgangspunt is Satyricon, de "roman" van C. Petronius over het decadente leven in de Romeinse samenleving ten tijde van Keizer Nero gekozen. In deze roman wordt een voortdurend spel gespeeld tussen schijn en werkelijkheid, waarheid en leugen en in abstracto, tussen vorm en inhoud. Deze discongruentie tussen vorm en inhoud is een belangrijk kenmerk van decadentie.

In de beroemde scene "Cena Trimalchionis" wordt het feestmaal beschreven dat de parvenu Trimalchio te zijnen huize laat aanrichten. Niet alleen beschrijft de tekst een situatie, die in het algemeen direct als decadent wordt ervaren, ook in detail, een tweede niveau, wordt dit spel tussen werkelijkheid en schijn, tussen wezen en verschijning opgevoerd. In de twee gekozen tekstfragmenten komt dit heel duidelijk naar voren. De geserveerde spijsen lijken bedorven of zijn vervaardigd van een grondstof, danwel hebben een vorm, die niet in overeenstemming is met wat zij moeten voorstellen. Ook in andere, niet gekozen passages is dit verschijnsel zichtbaar.

Deze schifting van voorkomen en betekenis is als belangrijkste uitgangspunt gekozen bij de compositie van SCENA, zowel in psychologisch als in compositie-technisch opzicht. Decadentie wordt gekarakteriseerd op een tweede, theoretisch plan. Geen sfeerbeschrijving, geen "decadente" klanken, geen toonschildering dus, maar strakke, strenge muziek, die zijn eigen wetten volgt. De tekst wordt voor een groot deel van zijn directe betekenis losgemaakt: hij wordt in het Latijn gezongen, de klinkers worden vaak zeer lang uitgerekt en soms worden de lettergrepen van één woord verdeeld over verschillende stemmen. Het muzikale verloop wordt meer bepaald door de vorm, dan door de inhoud van de tekst. Compositorisch weerspiegelt deze splitsing zich ook in een lagen-techniek. Harmonie en ritme, zo men wil analoog aan inhoud en vorm, aanvankelijk één geheel, splitsen zich en gaan zich los van elkaar bewegen. Ook de tijd-maat, het metrum, onder andere hoorbaar in de regelmatige slagen van het slagwerk onttrekt zich aan het heersende tempo. Het rituele karakter dat SCENA krijgt door bijvoorbeeld de zich steeds herhalende tam-tamslagen is de enige directe relatie met de betekenis van de tekst: in de beschreven eetscene heeft de maaltijd niet zozeer betekenis als voeding, maar krijgt het karakter van een rituele gebeurtenis. De titel SCENA geeft de opzet in essentie weer; in het Latijn betekent "scena" (ook wel "scaena"): toneel, decor, maar ook scène, praal, effect, doorgestoken kaart.

Petronii Saturae

Cena Trimachionis 33. 12- 34

Accessere continuo duo servi et symphonia strepente scrutari paleam coeperunt erutaque subinde pavonina ova divisere convivis. Convertit ad hanc scaenam Trimalchio vultum et "amici", ait " pavonis ova gallinae iussi supponi. Et mehercules. timeo ne iam concepti sint; tempus tamen, si adhuc sorbilia sunt."

Accipimus nos coclearia non minus selibras pendentia ovaque ex farina pingui figurata pertundimus. Ego quidem paene proieci partem meam, nam videbatur mihi iam in pullum coisse. Deinde ut audivi veterem convivam: " Hic nescio quid boni debet esse", persecutus putamen manu pinguissimam ficedulam inveni piperato vitello circumdatam.

Idem 36. -36.18

"Suadeo," inquit Trimalchio "cenemus; hoc est ius cenae." Haec ut dixit, ad symphoniam quattuor tripudiantes procurrerunt superioremque partem repositorii abstulerunt. Quo facto videmus infra altilia et sumina leporemque in medio pinnis subornatum, ut Pegasus videretur. Notavimus etiam circa angulos repositorii Marsyas quattuor, ex quorum utriculis garum piperatum currebat super pisces, qui tamquam in euripo natabant. Damus omnes plausum a familia inceptum et res electissimas ridentes aggredimur.

Vertaling door A.D. Leeman
Petronius Satyricon
Athenaeum- Polak & Van Gennep
Amsterdam 1972

Gezwind traden twee slaven aan, die onder de luide tonen van de tafelmuziek het stro gingen doorzoeken en er vervolgens pauweneieren uit haalden, die ze onder de gasten verdeelden. Trimalcho sloeg een blik op dit toneeltje en zei: "Vrienden, ik heb pauweneieren onder die hen laten leggen. Ik ben waarachtig bang dat ze al bebroed zijn. Laten we toch maar eens proberen of we ze nog kunnen slurpen." Wij kregen lepels die zeker een half pond wogen en stootten een gat in de eieren... die gemaakt bleken van deeg. Ik had haast mijn portie weggegooid, want ik dacht dat de inhoud van het ei een stevig kuiken was. Maar toen ik een stamgast hoorde zeggen: "Daar zit vast iets goeds in", pelde ik het ei verder open, en vond een lekkere vette bastaardnachttegaal in gepeperd eiageel.

"Mag ik de heren verzoeken te gaan eten. Dat hoort er nu eenmaal bij als je aan tafel zit." Na deze woorden kwamen er vier dansers aanhupelen op de maat van de muziek en namen de bovenkant van de dienbak eraf. Hieronder zagen we gemest gevogelte tevoorschijnkomen, en een varkensnier en een haas, die in het midden versierd was, zodat hij wel het gevleugelde paard Pegasus leek. Wij aanschouwden ook bij de hoeken van de bak vier satyrs met leren zakken, waaruit pikante vissaus sijpelde over de vissen die als het ware in de ringvaart zwommen. Wij applaudiseerden allemaal, daarin voorafgegaan door de slaven, en vielen lachend aan op de exquise lekkernijen.

peter-jan wagemans

Peter-Jan Wagemans, geboren in 1952, studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, waar hij in 1974 het eindexamen orgel behaalde. Zijn studie compositie bij Jan van Vlijmen werd in 1975 bekroond met twee prijzen. In 1977 besloot hij zijn studie muziektheorie. In 1976 studeerde hij enige tijd compositie bij Klaus Huber in Freiburg. Gedurende zijn studie aan het conservatorium werkte hij tevens in de elektronische studio. Daarnaast was hij actief in een studiegroep voor nieuwe compositie. Sinds 1978 is hij leraar muziektheorie in Den Haag. Zijn composities worden regelmatig uitgevoerd door orkesten en andere ensembles.

Over MUZIEK III - 'Europa na de regen'

De aanduiding 'Muziek' zou vervangen kunnen worden door het woord symfonie. Het is het derde stuk uit een cyclus. Het stuk probeert een voortzetting te zijn van de 19e eeuwse symfonie, namelijk een stuk muziek van grote opzet met een duidelijk emotioneel en formeel uitgangspunt. Dit is tegelijkertijd ook de enige overeenkomst met de traditionele symfonie. Het woord symfonie herbergt voor mij toch teveel een opzet in 3 of 4 delen met hoofdvorm, rondo's en liedvorm, kortom een tonale vorm.

Het werk draagt nog een subtitel: 'Europa na de regen'. Dit is tevens de titel van een schilderij van Max Ernst, dat een voorwereldlijk landschap voorstelt, het resultaat van een atoombom en de daarop volgende radioactieve regens. Mijn werk is echter niet in de eerste plaats een anti-atoombom of kruisraket stuk, maar richt zich tegen het machteloze doemdenken dat ons, als verlamd in het web van onze eigen redeneringen, naar een schijnbaar onafwendbare afgrond schijnt te voeren. Om dit tot uitdrukking te brengen zijn een drietal teksten gekozen. De onafwendbare doem wordt vertegenwoordigd door delen uit de Openbaring van Johannes. Op het directe verband dat er te leggen valt tussen de Openbaring en de dag dat de bom valt werd ik opmerkelijk gemaakt door het boekje van Harry Mulisch 'Wenken voor de bescherming van uw gezin en uzelf tijdens de jongste dag'. Ik heb overigens niet de Bijbel als negatieve factor kritisch gebruikt, maar de loodzware, op het en verdoemenis gerichte interpretatie die verschillende kerkelijke richtingen er aan gegeven hebben. Om dit tot uitdrukking te brengen heb ik de teksten in een versteende taal gebruikt: het kerklatijn. Het hele eerste deel is gebaseerd op de Openbaring en schildert het verwoeste landschap. het 'Europa na de regen'.

In het begin en slotkoor van het tweede deel wordt gebruik gemaakt van twee andere teksten. Het deel begint met een aantal regels uit 'Ulysses' van de Engelse dichter Alfred, Lord Tennyson. In dit gedicht wordt de oud geworden Ulysses ten tonele gevoerd, die na al zijn avonturen alweer lang op zijn troon zit. Hij is ontevreden en wil weer op pad, 'for my purpose holds to sail beyond the sunset, and the baths of all the western stars, until I die'. In dit gedicht wordt het oude, moe geworden Europa opgeroepen weer op pad te gaan, 'to strive, to seek, to find and not to yield'. In het derde deel van het werk, dat nog niet gereed is (in het HOLLAND FESTIVAL zal alleen deel 1 en 2 uitgevoerd worden) zal dit gedicht centraal staan.

Het tweede deel wordt besloten met een gedeelte uit 'Herodias' van Stéphane Mallarmé. Hierin bezingt Johannes de Doper zijn dood in het beeld van een zonsondergang.

Het werk zit in zijn vorm als een film: via allerlei montage principes. Dit verklaart het grote aantal delen of scènes. Veel delen zijn nauw op elkaar betrokken en komen meerdere keren in gewijzigde vorm terug. Het koor wordt vaak behandeld als een cantus firmus, het is voortdurend als uitkomende stem te horen waaromheen allerlei soorten muziek gedrapeerd zijn, met een vaak zelfstandig karakter. Ook dit is een filmprincipe dat in 'Muziek III' als een muzikaal uitgangspunt heeft gediend: het creëren van achtergronden.

p-j w.

Peter-Jan Wagemans: Muziek III

DEEL 1

I - Openbaring 9:1

Et quintus angelus tuba cecinit et vidi stellam de caelo cecidisse in terram et data est illi clavis putei alyssi.

En de vijfde engel blies de bazuin, en ik zag een ster, uit de hemel op de aarde gevallen, en haar werd de sleutel gegeven van de put des afgronds.

II - Op. 8:7

Et primus tuba cecinit et facta est grando et ignis mixta in sanguine et missum est in terram; et tertia pars terrae combusta est et tertia pars arborum combusta est et omne faenum viride combustum est

En de eerste blies de bazuin, en er kwam hagel en vuur, vermengd met bloed, en het werd op de aarde geworpen; en het derde deel van de aarde verbrandde het derde deel van de bomen verbrandde en al het groene gras verbrandde.

III - Op. 9:2, 3, 5, 6

Et aperuit abyssi, et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnae, et obscuratus est sol aer de fumo putei.
Et de fume evierunt lucustae in terram et data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terras.
Et datum est illis ne occiderent eos ad cruciarentur mensibus quinque, et cruciatus eorum ut cruciatus scorpii cum percutit hominem.
Et in diebus illis quarent homines et desiderabent mori et fugiet mors ab ipsis.

En zij opende de put des afgronds en er steeg rook uit de put, als de rook van een grote oven; en de zon en het zwerk werden verduisterd door de rook van de put.

En uit de rook kwamen sprinkhanen op de aarde te voorschijn en hun werd macht gegeven, gelijk de scorpioenen der aarde macht hebben.

En hun werd gegeven, dat zij hen niet zouden doden, maar de mensen zouden gepijnigd worden, vijf maanden lang; en hun pijniging was als de pijniging door een scorpioen.

En in die dagen zullen de mensen de dood zoeken, maar hem geenszins vinden en zij zullen begeren te sterven, maar de dood vlucht van hen weg.

IV - Op. 8:8,9

Et secundus angelus tuba cecinit et tamquam mons magnus igne ardens missus est in mare et facta est tertia pars maris sanguis et mortua est tertia pars creatura quae habent animas et tertius pars naviun interiit.

En de tweede engel blies de bazuin, en er werd iets als een grote berg, brandend van vuur, in de zee geworpen, en het derde deel van de zee werd bloed, en het derde deel van de schepselen in de zee, die leven hadden, stierf, en het derde deel van de schepen verging.

V - Op. 9:7, 8, 9, 10

Et similitudines lucustarum similes equis paratis in proelium et super capita earum tamquam coronae similes auro et facies earum sicut facies hominum.

Et habebant capillos sicut capillos malierum et dentes earum sicut leonum erant.

Et habebant loricas sicut loricas et voxalarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum.

Et habebant caudas similes scorpionum et aculei in caudis potestas earum nocere hominibus mensibus quinque.

En de gedaante der sprinkhanen was als van paarden, die uitgerust zijn tot de oorlog; en op hun koppen waren kransen als van goud en hun aangezichten waren als aangezichten van mensen;

en zij hadden haar als vrouwenhaar en hun tanden waren als die van leeuwen;

en zij hadden borstschilden als ijzeren harnassen en het gedruis van hun vleugels was als het gedruis van wagens, wanneer vele paarden ten strijde draven.

En zij hadden staarten als schorpioenen en angels, en in hun staarten was hun macht om de mensen schade toe te brengen, vijf maanden lang.

Op 9:2a

Et aperuit puteum abyssi.

En zij opende de put des afgronds.

VI - Op. 8:10

Et tertius angelus tuba cecinit et cecidit de caelo stella magna ardens tamquam facula et tertiam partem fluminum et in fontes aquarum.

En de derde engel blies de bazuin, en er viel een grote ster, brandend als een fakkel, uit de hemel, en zij viel op het derde deel der rivieren en op de bronnen der wateren.

DEEL 2

The lights begin to twinkle from the rocks
The long day wanes: the slow moon climbs: the deep
Moans round with many voices. Come, my friends.

Tennyson

II Op. 6:8

Et ecce equus pallidus et qui sedebat desuper nomen illis mors et ingerus sequebatur eum.

En ik zag en zie, een vaal paard, en die daarop zat, zijn naam was (de) dood, en het dodenrijk volgde hem.

IV - Op. 16:2

Et abiit primus et effudit fialam suam in terram et factum est vulnus
saevum ac pessimum in homines qui habent characterem bestiae. (...)

En de eerste ging heen en goot zijn schaal uit op de aarde, en er
kwam een boos een kwaadaardig gezwel aan de mensen, die het merkteken
van het beest hadden (en die zijn beeld aanbaden)

VI Op. 16:3

Et secundus effudit fialam suam in mare et factus est sanguis tanquam
mortui et omnis anima vivens mortua est in mari

En de tweede goot zijn schaal uit in de zee, en zij werd bloed als van
een dode, en alle levende wezens, die in de zee waren, stierven.

VII

Le soleil que sa halte
surnaturelle exalte
aussitôt redescend
Incandescent

Je sens comme aux vertèbres
s'eploier des ténèbres
Toutes dans un frison
à l'unison

Et ma tête surgie
solitaire vigie
Dans les vols triomphaux
de cette faux

HERODIAS Cantique de Saint Jean
Mallarmé

bernard van dieren

Bernard van Dieren (1887-1936), Nederlands componist in Engeland. Een van Europa's meest geavanceerde componisten, in het bijzonder voor de eerste wereldoorlog. Een scheppend kunstenaar van een hyper-individualisme dat men misschien alleen nog maar bij Ives kan aantreffen. Ons land is zich van zijn bestaan nauwelijks, beter gezegd in het geheel niet, bewust geweest.

Al tijdens zijn HBS-jaren in Rotterdam (zijn geboorte plaats) begon hij te componeren. Liederen uit die jaren vertonen verwantschap met de 'neu-Deutsche Schule' en soms zelfs met de atonale Schönberg. Hij is als componist waarschijnlijk geheel autodidact.

In 1909 vestigde Van Dieren zich als correspondent van de Nieuwe Rotterdamse Courant in Londen, waar hij tot zijn dood in 1936 is gebleven.

Hij heeft zich echter nooit tot Engelsman laten naturaliseren. Daardoor konden hij, en zijn vrouw (de destijds bekende pianiste Frieda Kindler), nooit een positie verwerven aan een Londense instelling.

Bernard van Dieren was een man van een bijna renaissance-achtige eruditie. Behalve dat hij voortreffelijk journalist was, bezat hij een fabelachtige kennis van o.m. de medische wetenschap, chemie, Nederlandse, Franse en Engelse letterkunde. Hij was componist, briljant violist, vioolbouwer en.... hij was uitblinker in pistool-schieten.

Van Dieren was een prachtig stylist. Zijn essays op muziekgebied behoren tot het beste proza dat in Engeland na de eerste wereldoorlog is geschreven.

Als persoonlijkheid had hij een zeldzame uitstraling. Hij was als het ware geboren het middelpunt van ieder gezelschap te zijn.

Als avant-gardistisch en hyper-individueel componist bleef Van Dieren in Engeland niet geheel onopgemerkt. Een kleine kring van vooraanstaande componisten, uitvoerende musici, dichters en beeldende kunstenaars had groot respect voor zijn super-intelligentie, onafhankelijkheidszin en eruditie. Sommige componisten heeft hij diepgaand beïnvloed, bijv. Warlock. Bij Busoni was de beïnvloeding over en weer.

Het oeuvre van Van Dieren omvat vele orkestwerken, composities voor kamerensemble, vele kamermuziekwerken (waaronder zes strijkkwartetten), liederen en declamatoria met strijkkwartet en andere instrumentale combinaties en ca. 80 liederen met piano. Het merendeel van deze werken bleef manuscript.

Zijn muziek is over het algemeen hoogst gecompliceerd en uiterst polyfoon. Er zijn tal van ongewone facetten aan dit oeuvre; ieder werk lijkt haast op zichzelf te staan. Toch is er, wanneer men zich in zijn werk verdiept, een ontwikkelingsgang waarneembaar. Een ontwikkeling naar een grotere eenvoud, naar een introvertheid én naar de tonaliteit! In zijn 'atonale periode' (rond 1911) toont hij affiniteit met Schönberg en Webern (een noordelijke, compactere Webern), maar toch ook met aspecten van de late Debussy. In zijn neoklassieke werken (vanaf 1919) zijn er raakpunten met Stravinsky, maar meer nog met Busoni. Met Ives heeft hij iets gemeenschappelijks: een hyper-individualisme, wars van alle conventies, hetgeen het onmogelijk maakt hen in een vakje te stoppen.

Sinds het begin van de jaren 70 is er sprake van een Van Dieren-revival. In 1972 maakte de BBC opnamen van enkele van zijn werken. Daaronder was de derde uitvoering van de 'Chinese symfonie', op. 6 uit 1914. Sommig werk werd voor het eerst uitgegeven, en er verscheen een studie over de relaties tussen Warlock en Van Dieren. Ook Willem Noske, voormalig concertmeester van het Residentie Orkest, raakte geïnteresseerd in de componist en persoon Bernard van Dieren.

Interessant detail is misschien nog dat zowel Busoni als Van Dieren een fobie hadden voor amateur-musici. Ze probeerden daarom hun muziek zo moeilijk te maken dat die buiten het bereik van amateurs bleef. Blijkbaar is Van Dieren daar niet geheel in geslaagd...

De tekst van de Chinese symfonie bestaat uit gedichten van Chinese dichters, vertaald door Hans Bethge. De bundel vertalingen verscheen indertijd onder de titel 'Chinesische Flöte'. Gustav Mahler gebruikte eveneens deze verzameling Chinese poëzie voor 'Das Lied von der Erde'. In deze bundel met gedichten die tussen 100 en 1900 n. Chr. onstonden, valt de nadruk op dichters uit de Thang-dynastie. Uit deze tijd is Li-Tay-Po wel een van de bekendste dichter.

(Voor deze toelichting is gebruik gemaakt van een programma-toelichting van de hand van Willem Noske, en van een korte biografie van Van Dieren door Alastair Chisholm.)

Bernard van Dieren - Symphony no. 1 op. 6 (1914)

1 - Prealudio

Ein junger Dichter denkt an die Geliebte (SAO-HAN)

Der Mond steigt aufwärts, ein verliebter Träumer,
Um auszuruhen in dem Blau der Nacht.

Ein feiner Windhauch küsst den blanken Spiegel
Des Teiches, der melodisch sich bewegt.

2 - Recitativo

In der Fremde (LI-TAI-PO)

In fremdem Lande lag ich. Weissen Glanz
Malte der Mond vor meine Lagerstätte.
Ich hob das Haupt,- ich meinte erst, es sei
Der Reif der Frühe, was ich schimmern sah,
Dann aber wusste ich: der Mond, der Mond...
Und neigte das Gesicht zur Erde hin,
Und meine Heimat winkte mir von fern.

3 - Duettine

Die Einsame (WANG-SENG-YU)

An dunkelblauem Himmel steht der Mond
Ich habe meine Lampe ausgelöscht,-
Schwer von Gedanken ist mein einsam Herz.

Ich weine, weine; meine armen Tränen
Rinnen so heiss und bitter von den Wangen,
Weil du so fern bist meiner grossen Sehnsucht,
Weil du es nie begreifen wirst,
Wie weh mir ist, wenn ich nicht bei dir bin.

Traurige Frühlingsnacht (LI-SONG-FLU)

Geschrei der silbernen Fasanen
Klang melancholisch durch die Nacht,
Ich spielte dir auf meiner Flöte
Ein Lied, das auch nicht fröhlich war.

In dumpfer Trauer lag die Erde,
Wir wussten keinen Grund zu nennen,
Dass unsre Augen überflossen,-
Das Leben war wie Blei in uns.

Uns war so bange wie den Blumen,
Du liessest deine Hände hängen,
Du sahst mich an und sprachest müde:
"Sei still, es wird vorübergehn."

4 - Duetto e Coro

Ein junger Dichter denkt an die Geliebte (SAO-HAN)

Der Mond steigt aufwärts, ein verliebter Träumer,
Um auszuruhen in dem Blau der Nacht.

Ein feiner Windhauch küsst den blanken Spiegel
Des Teiches, der melodisch sich bewegt.

O holder Klang, wenn sich zwei Dinge einen,
Die um sich zu vereinen sind geschaffen.

Ach, was sich zu vereinen ist geschaffen
Vereint sich selten auf der dunklen Erde!

5 - Interlude (instrumentaal)

Nächtliches Bild (TSCHAN-JO-SU)

Vom Wind getroffen, schäumt der Teich empor,
Dann ruht er wieder still in seinen Ufern.
Die Fische springen: ihre leiber Leuchten,
Als blühten Lotosblumen durch die Nacht

Der Mond schwimmt durch die Wolken, durch die Bäume
Verklärt dahin. Der Silber-Reif der Nacht
Wandelt den Tau zu wundersamen Perlen,
Die leuchten durch die wundersame Nacht.

6 - Cavatina

Die Trennung (MA-HUANG-TSCHUNG)

Der Tag bricht an. So muss ich denn hinweg,
Geliebte Freundin, die mein alles ist.
Lass mich noch einmal deine kleine Lampe
Aus Jade heben, dass ich deine Augen
Und deines Haares Schönheit ganz erkenne,
noch einmal, Süsse, reiche mir den Mund,-
Dann will ich gehn. Ich höre schon das Gong
Des Wächters, der zur ersten Arbeit ruft,
Und durch den Vorhang dringt das Licht der Frühe.

Lebwohl, Geliebte! Gerne will ich an
Die Arbeit wandern. Alle Arbeit führt
Dem Abend zu; der Abend aber leitet
In deine Arme, die den ganze Tag
Mir winken sollen als der schönste Lohn,
Der jemals einem Liebenden geworden.

Lebwohl! Lebwohl! Nun schwing ich mich hinaus.
Sieh, wie der Tau auf allen Beeten funkelt!
Die Amsel singt ihr erstes Lied im Baum

Lebwohl! Bis an den Abend lebe wohl!

7 - Aria

Der Trinker im Frühling (LI-TAI-PO)

Wenn nur ein Traum das Dasein ist,
Warum dann Müh und Plag?
Ich trinke, bis ich nicht mehr kann,
Den ganzen Lieben Tag.

Und wenn ich nicht mehr trinken kann,
 Weil Leib und Kehle voll,
 So tauml' ich hin vor meiner Tür
 Und schlafe wundervoll!

Was hör ich beim Erwachen? Horch,
 Ein Vogel singt im Baum.
 Ich frag ihn, ob schon Frühling sei,-
 Mir ist als wie im Traum.

Der Vogel zwitschert: ja, der Lenz
 Sei kommen über Nacht,-
 Ich seufze tief ergriffen auf,
 Der Vogel singt und lacht.

Ich fülle mir den Becher neu
 Und leer' ihn bis zum Grund
 Und singe, bis der Mond erglänzt
 Am schwarzen Himmelsrund.

Und wenn ich nicht mehr singen kann,
 So schlaf ich wieder ein.
 Was geht mir denn der Frühling an!
 Lasst mich betrunken sein!

8 - Quintet und Chor

Das Los des Menschen (KHONG-FU-TSE)

Der Glut des Sommers folgt des Herbstes Kühle,
 Dem Schneefeld folgt des Lenzes Blumenbeet;
 Die Sonne hebt sich rosig in der Frühe,
 Und rosig ist ihr Bildnis, wenn sie geht.

Die Bäche drängen in das Meer. Die Zeiten
 Erneuen sich. Mit jedem Tagbeginn
 Glänzt neu das Sonnenlicht, und unaufhörlich
 Treibt neues Wasser durch die Ströme hin.

Der Mensch lebt einmal,- niemals kehrt er wieder,
 Sein Dasein ist ein Lufthauch, der zerfließt;
 Die Summe seines Lebens ist ein armer,
 Verfallener Hügel, darauf Unkraut spriesst.